

logie, geneze), resuméje autor závěrem jejich společné rysy; ukazuje, že zkoumané jednotky mají řadu shodných vlastností drobným inventářem počínaje a charakterem osad a pohřebním ritem konče. Sídliště, situovaná často na vyvýšených místech, jsou nevelká, krátkodobá — spíše tábořiště bez stop trvalé zástavby. Menší skupiny hrobů, většinou kostrových, ale i žárových, s chudou výbavou, ukazují ještě tak neuvic diferencí (ploché hroby, mohyly, kamené skříňky aj.). Zpočátku skromný kovový inventář se ve druhé fázi přece jen rozrůstá (zlaté „medailónky“, záušnice ve tvaru vrbového listu); objevují se ve větších počtech již i fajansové korálky. Existují samozřejmě lokální odlišnosti, ale převažující společné rysy hmotné kultury opravňují autora k formulaci pojmu „časněbronzová středonaddunajská civilizace“, nebo šířeji „středoevropská časněbronzová civilizace“ (str. 160). Tu snad badatel západní části střední Evropy zapochybuje nad smyslem tohoto druhého termínu, neboť starobronzová civilizace nitra Evropy (Ůnětice) a horního Podunají (Straubing) — zahrnutelného také do střední Evropy — je přece jen od příkarpatských kultur poněkud odlišná a vedle nepopíratelných jihovýchodních vlivů má i silné lokální kořeny.

Recenzovaná knížka J. Machnika je doplněna instruktivními kresebnými tabulkami předmětů materiální kultury, přehlednou mapkou, obsáhlou bibliografií, rejstříkem zeměpisných názvů a německým resumé. Studentům archeologie, zájemcům o složitou dobu přelomu dvou věků starého pravěku, i specialistům se dostává do rukou přehledná práce, koncipovaná na základě důvěrné znalosti archeologických i literárních pramenů, která kodifikuje současný, poměrně již stabilizovaný systém poznatků o dané době ve vymezené příkarpatské oblasti.

Vladimír Podborský

Anna i Jan Machnikowie—Krzysztof Kaczanowski, **Osada i cmentarzysko z wczesnego okresu epoki brązu na „Górze Klin“ w Iwanowicach**, Wrocław—Warszawa—Kra-ków—Gdańsk—Łódź 1987, 158 str., 47 obr. v textu.

Komplexní monografické zpracování dlouholetých (1911—1913, 1964, 1967, 1973, 1978—1981) archeologických terénních výzkumů na hoře Klin u Iwanowic v Malopolsku (L. Kozłowski, Zakład Archeologii Malopolski IHKM PAN v Krakově) je dílem zkušeného autorského kolektivu, vedeného profesorem J. Machnikiem. Těžištěm knihy je publikace a všestranná interpretace materiálů z mierzanowického sídliště a pohřebiště, úvodem jsou však vypočítány i doklady osídlení místa v jiných fázích pravěku (2 jámy LnK, 40 objektů a 2 kostrové hroby lengyelsko-polgarského okruhu — sk. samborzecká a malická; z té doby pochází také datum C₁₄: 3800 BC, 5 jam KNP, stopy osídlení kanelované keramiky, nejméně 5 kostrových hrobů se šňůrovou keramikou, hroby a stopy sídliště trzciniecké kultury, lužické popelnicové pole). Po nezbytných úvodních partiích (geomorfologické poměry, historie výzkumů) má publikace 3 hlavní kapitoly archeologické (osada MK, pohřebiště MK, závěry a výsledky analýzy) s příslušnou bibliografií, 3 menší kapitoly antropologicko-paleobiologické (spoluautorka K. Kaczanowského je tu E. Wiśniewska), antropologickou bibliografií a německé resumé.

Sídlištní pozůstatky tvoří 6 v průřezu lichoběžníkovitých jam, známých již i z jiných příbuzných sídlišť („Babia Góra“ u Iwanowic); konkretizaci představy o bytových poměrech výzkum na lokalitě neumožnil. Jámy jsou poměrně chudé (ŠI, keramika, zvířecí kosti). V keramickém inventáři jsou zastoupeny ještě zdobené džbánky kultury Chłopice-Veselé (typ IA), dále čtyřúhřá amfora (IIIB, event. IIIA) a hrnky (IVB, E). Surovinou ŠI (celkem 383 ks, z toho 5 jader a pouze 22 nástrojů) je převážně místní jurský (iwanowický), poměrně málo kvalitní pazourek, jen menší procento tvoří kvalitnější importovaný jurský materiál (typ G) a 1 exemplář je vyroben z volyňského křídového pazourku. Našly se i další drobné kamenné, 1 kostěný a 1 parohový artefakt. Z analýzy keramiky vyplývá, že sídliště na hoře „Klin“ odpovídá z hlediska chronologického kultuře Chłopice-Veselé a počátku kultury mierzanowické (sk. samborzecké).

Na JV mírném svahu hory „Klin“ se nachází soudobé pohřebiště. Výkopy umožnily ohraničit rozsah hřbitova (ovál 80×25 m) a odkryt 22 hrobů s kostrami ve skřebené poloze (z toho 1 dvojhrob). Hroby vytváří jakási nepravidelná seskupení, jejichž význam (ani celkový počet pohřbů) nebyl určen. V práci je dále pojednáno pouze o hrobech prokopaných novějším výzkumem a staršími odkryvy L. Kozłowskiého. Tabeleární přehledy usnadňují čtenáři rychlou orientaci v místních poměrech a přehled o hloubce (pův. až 160 cm, dnes nejvíce 76 cm) a rozměrech hrobů, uložení a orientaci mrtvých (muži na pravém, ženy na levém boku; orientace nejčastěji Z—V se značnými výkyvy), jakož i o pohlaví a stáří zemřelých; ukázalo se, že větší a hlubší hroby patřily dospělým mužům (srov. podobné zjištění S. Stuchlíka na únětickém pohřebišti v Mušově). Výbava hrobů je velmi chudá (ani jediná nádoba) a tvoří ji 2 celé a fragment další kamenné sekerky (z mužských hrobů), štipané předměty, destička z klu divočáka se 2 otvory, a kostěná jehlice. V rámci kulturně chronologické analýzy pohřebiště zveřejňují autoři i 3 skupiny kostrových hrobů, které na lokalitě před první světovou válkou prokopali L. Kozłowski. Chronologické relace, pak dávají obraz delší kontinuity pohřbívání od pozdního eneolitu po starší dobu bronzovou, totiž od doby šňůrové kultury, přes lid typu Chłopice-Veselé až po starší fázi mierzanowické kultury; na počátku klasické fáze této kultury se na místě pohřbívat přestalo a funerální funkce zde byla obnovena až ve II. per. bronzové.

V závěru archeologické části knihy zaujme demografický odhad situace na hoře „Klin“: autoři rekonstruují počet hrobů na starobronzovém pohřebišti na cca 100 (což je ovšem jen deduce) a proponují dobu trvání nekropole na 100 let; pak by zde pohřbívala skupina 20—30 lidí (3—4 rodiny). Tu, myslím, je možný i jiný postup: I když bereme v úvahu zvýšenou mortalitu v důsledku bojových střetnutí a pastevecko-kočovnického způsobu života, neodpovídá demografickým zásadám téže, že by 100 pohřbů zůstala tak malá skupina lidí (jedna rodina, tj. 3—4 lidé, zanechá za 100 let podle J. Neustupného, Demografie pravěkých pohřebišť, Praha 1983, 75, asi 9—10 pohřbů); na hoře „Klin“ by tedy mělo žít nejméně 10 rodin (jde samozřejmě i o velikost takové rodiny). Navíc jsem přesvědčen, že odhad 100 let trvání osady pastevců je příliš vysoký. Mám zato, že sídlištní jednotka rané doby bronzové na „Klinu“ byla početnější než předpokládají autoři.

Co se týká kulturní kontinuity konstatuje se v závěru, že mezi šňůrovou populací a časně bronzovou civilizací příkarpatského epišňůrového okruhu je přeryv; teprve od doby kultury Chłopice-Veselé probíhá vývoj opět plynule dále. Náhlé ukončení sídliště a pohřebiště na hoře „Klin“ může souviset s odchodem místních osadníků (hledání nových pastvin), příp. i s útokem jiné silnější skupiny lidí (srov. pourazové jevy na 3 lebkách zdejšího hřbitova). Z hlediska zcela obecného pak autoři poukazují na možnost vnitřní periodizace mierzanowické kultury v Malopolsku na 3 fáze, které by následovaly po kultuře Chłopice-Veselé (protomierzanowické): starší (I) — samborzecká, klasická (II) — iwanowická a pozdní (III) — szarbiańska.

Antropologická analýza skeletů z pohřebiště na hoře „Klin“, ztížená špatným stavem kosterních pozůstatků, přinesla kromě běžných určení pohlaví a věku zemědělných také sumární klasifikaci místní populace: šlo tu o poměrně jednotný mediteránní fyzický typ lidí gracilnější stavby těla a malé výšky čela. Tato charakteristika odlišuje jednotku z „Klinu“ od jiných dosud známých populací mierzanowické kultury (např. také od osadníků z nedaleké „Babiej Góry“), které jsou označovány spíše za cromagnoidní či paleoeuropidní. Antropologická situace není tedy ani v této poměrně dobře prozkoumané kultuře jednoduchá. Odhady velikosti sídlištní jednotky na „Klinu“, založené na paleobiologických propočtech, jsem kriticky zmínil již výše.

Práce autorského kolektivu, kterou jsem probral, je každopádně přínosem evropské prehistorii; zvláště specialisté na počátky doby bronzové v příkarpatských oblastech ji jistě vřele přivítají. Je málo lokalit, na nichž lze konfrontovat sídlištní poměry s inventářem příslušného pohřebiště. Z toho hlediska autoři využili všech možností (škoda ovšem, že hřbitov nemohl být odkryt celý) a také po stránce metodologické nezůstali nic dlužni. Přispěli k objasnění geneze a vývoje mierzanowické kultury, zároveň však otevřeli nové problémy; ale to už je údělem lidského poznávání!

Vladimír Podborský